

Accessibilitat i estandardització: el dilema de la subtitulació en gallec

PABLO ROMERO FRESCO

Universidade de Vigo, GALMA

promero@uvigo.es

Article rebut el 06/05/21 i acceptat el 23/06/21

Resum

Actualment, la promoció del gallec com a llengua minoritzada i la facilitació d'un accés igualitari a continguts audiovisuals per a les persones espectadores amb discapacitats o sense haurien de ser compatibles. Tots dos aspectes es troben entre els quinze principis inspiradors de l'emissora gallega CRTVG. No obstant això, quan es tracta de decidir si els errors comesos pels parlants a la televisió s'han de corregir o reproduir als subtítols, es genera un conflicte. Si els errors es corregeixen per promoure un bon ús de la llengua, el públic espectador amb problemes d'audició podrà accedir als continguts però no tindrà consciència que les persones parlants cometien errors, que és la qüestió que motiva el debat en primer lloc. Prenent com a base el primer model per a la correcció/reproducció d'errors en la subtitulació en gallec (Martínez Lorenzo 2021) i un estudi recent sobre aquesta qüestió amb espectadors oients (Suevos 2021), aquest article se centra en les repercussions lingüístiques, socials i polítiques de l'intent de conciliar l'accessibilitat i l'estandardització en la subtitulació en gallec.

Paraules clau

Accessibilitat, subtitulació, gallec, llengua, audiovisual.

Abstract

In this day and age, the promotion of Galician as a minoritised language and the provision of equal access to audiovisual content for viewers with and without impairments should be compatible. Both are included within the fifteen inspiring principles of the Galician broadcaster CRTVG. However, when it comes to deciding if the errors made by speakers on TV must be corrected or reproduced in the subtitles, a conflict arises. If errors are corrected to promote good use of the language, viewers with hearing loss will be able to access the content, but they will be excluded from the fact that the speakers are making errors, which motivates this discussion in the first place. Drawing on the first model for the correction/reproduction of errors in Galician subtitling (Martínez Lorenzo 2021) and on a recent survey about this issue with hearing viewers (Suevos 2021), this article looks at the linguistic, social and political implications involved in the attempt to reconcile accessibility and standardisation in Galician subtitling.

Keywords

Accessibility, subtitling, Galician, language, audiovisual.

1. Accessibilitat dels mitjans a tot el món

Des que es va introduir per primera vegada als EUA al principi de la dècada de 1980 en forma de subtítols per al públic espectador amb problemes d'audició, l'accessibilitat dels mitjans (AM) ha evolucionat de manera significativa i s'ha convertit en un àmbit dinàmic de recerca, formació i pràctiques professionals. Durant els últims anys, ha patit diverses transformacions que han permès que es convertís en una font de reflexió crítica i un impulsor del canvi social. Greco (2018) fa referència a aquestes transformacions com als tres canvis de l'accessibilitat: un canvi des d'una perspectiva particularista a una perspectiva universalista de l'accés, una transició dels models reactius als proactius i, finalment, un tercer canvi d'un enfocament centrat en el creador a un enfocament centrat en la persona usuària.

Fins fa poc, l'AM es considerava com una sala dins de l'edifici que és la traducció audiovisual (TAV) global. En aquesta perspectiva particularista, l'AM és la part de la TAV que se centra en les persones usuàries cegues i/o sordes de mitjans audiovisuals que poden necessitar serveis com els subtítols, l'audiodescripció o la interpretació en la llengua de signes. No obstant això, la constatació que la majoria de serveis d'accés són utilitzats realment per persones sense discapacitats ha donat lloc a una consideració universalista de l'AM com un "accés als productes, serveis i entorns multimèdia per a totes les persones que no hi poden accedir en el format original o no hi poden accedir adequadament" (Greco 2018: 211). Sota aquesta consideració, l'AM engloba serveis tan variats com l'audiodescripció, l'audionarració, el doblatge, la subtitulació, el so net, la lectura de pantalla o les reproduccions tàctils.

El segon canvi identificat per Greco (2018) fa referència a

la consideració reactiva tradicional de l'AM com un procés posterior: els serveis d'accessibilitat (i traducció) normalment es produeixen en qüestió de dies durant la fase de distribució, per una remuneració reduïda i sense que hi hagi un contacte amb l'equip creatiu de la pel·lícula o l'obra. Iniciatives recents com l'accés als rodatges (Romero-Fresco 2019) i l'accés integrat al teatre (Fryer 2018) proposen nous models que tenen en compte l'accessibilitat des de la fase de producció a partir de la col·laboració entre l'equip creadors i les persones expertes en accessibilitat.

Pel que fa al tercer canvi esmentat per Greco (2018), és un recordatori del fet que, fins fa molt poc, la majoria de directrius de TAV i AM es basaven en l'experiència de professionals experimentats (Carroll i Ivarsson 1998). Això també està canviant. El gir cognitiu experimentat per la traducció (audiovisual) durant l'última dècada (Chaume 2018; O'Brien 2011) ha permès facilitar directrius amb una base empírica i científica (Orero *et al.* 2018) i la proliferació d'estudis sobre la recepció del públic ha afegit una dimensió liderada pel públic usuari molt necessària. En certa manera, les directrius s'han democratitzat, ja que moltes inclouen actualment les aportacions d'una majoria d'audiència espectadora, o d'un grup que té una significació estadística suficient per ser considerat com una majoria. Això es pot interpretar com un pas endavant en la direcció de l'eslògan "res sobre nosaltres sense nosaltres", al qual moltes persones amb discapacitat han donat suport durant les últimes dècades.

Aquests canvis han ajudat a abordar l'anomenada bretxa dels perfils "creador-expert-usuari" (Branson 2018; Greco 2018) en l'AM. Aquest concepte fa referència a les bretxes entre les persones que fan pel·lícules i les que en produeixen les versions traduïdes i accessibles (bretxa creador-expert), entre les persones que fan pel·lícules i les que en reben les versions traduïdes i accessibles (bretxa creador-usuari) i, finalment, entre les que produeixen versions traduïdes o accessibles i les que les reben (bretxa expert-usuari). Mentre que l'accés als rodatges i l'accés integrat al teatre han permès fer grans passos cap al tancament de la bretxa creador-expert, cada cop són més els i les intel·lectuals i artistes que al·leguen que encara queda un llarg camí per tancar les bretxes relatives al públic usuari. Tal com assenyalava l'artista Jodee Mundy (2017), l'accessibilitat (entesa com a servei dissenyat per persones sense discapacitats) no ho és tot, i adquireixen importància conceptes com el de la inclusió i la participació:

"L'accés és entrar per la porta. La inclusió és seure a taula. La participació és fer l'àpat i parlar-ne".

Segons aquesta visió, la majoria de directrius d'AM actuals, que fan èmfasi en l'objectivitat (l'intent de facilitar subtítols amb una descripció objectiva dels sons que les persones espectadores sordes no poden sentir o una descripció objectiva de les imatges que les persones usuàries cegues no poden veure), poden permetre que entenguin la pel·lícula, però no

necessàriament que hi connectin. Revelen els supòsits dels experts com a persones sense discapacitat i mostren que, encara que es basin en estudis de recepció amb usuaris (com, per exemple, experiments de rastreig ocular), encara no incorporen la perspectiva usuària (Kleege 2018). Com a reacció a això, una onada emergent d'intel·lectuals i artistes (principalment amb discapacitats) proposen formes alternatives i cada cop més creatives d'AM, no només per facilitar l'accés als mitjans audiovisuals, sinó també per contribuir a la lluita contra la discriminació de les persones amb discapacitat. Es pot definir com un tipus de discriminació de les persones amb discapacitat que no només es manifesta a través d'opinions individuals, sinó també a partir de formes d'exclusió codificades i naturalitzades en diversos sistemes de poder perquè estan incorporades en l'estructura de les nostres societats (Elmén 2016). Aquesta visió de l'AM reflecteix i posa en dubte les estructures jeràrquiques i les normes culturals presents (Ugarte Chacón 2014: 2). És, per tant, una eina política.

Tal com s'ha observat en l'obra de Kleege (2016) i Thompson (2018) sobre l'audiodescripció, Butler (2018) i Zdenek (2018) sobre la subtitulació i la pel·lícula recent *Dear Hearing World* (Docker 2019) sobre la llengua de signes, la qüestió d'una AM alternativa i creativa és un exemple d'interseccionalitat (Crenshaw 1991). Fa referència, no només a la lluita contra la discriminació de les persones amb discapacitat, sinó també contra altres formes d'exclusió i opressió, inclosos el racisme i el sexisme. Resta per veure la manera en què l'AM i la seva causa política es relacionen amb les llengües minoritzades, que, per definició, també estan oprimides i discriminades. Basant-se en el desenvolupament de les primeres directrius sobre subtitulació en gallec, aquest article és un intent de debatre la complexitat de conciliar i fer compatibles els drets de la comunitat parlant de gallec i els dels gallecs i gallegues amb problemes d'audició.

2. Accessibilitat dels mitjans a Galícia

L'AM a Galícia encara és a les beceroles. Els serveis d'AM que s'ofereixen són relativament reduïts i és molt difícil trobar recerca sobre el tema. La tesi doctoral de Mercedes Martínez Lorenzo (2021) i les publicacions que se'n deriven (2019, 2020a, 2020b) són actualment la font principal d'informació disponible. En la seva tesi, Martínez Lorenzo analitza la quantitat i la qualitat de l'AM facilitada a Galícia i intenta elaborar les primeres directrius de subtitulació en gallec. Analitza la subtitulació per als espectadors amb problemes d'audició (a la qual es refereix com a *subtitulació inclusiva*), l'audiodescripció i la interpretació en llengua de signes a la televisió i en festivals de cinema, clubs i sales de cine.

D'acord amb la Llei 7/2010 general de la comunicació audiovisual, tots els canals públics d'Espanya han de subtitular el 90% dels seus continguts i facilitar 10 hores a la setmana d'interpretació en llengua de signes i audiodescripció. A la taula 1¹ s'inclouen dades sobre la facilitació de subtítols dels

Taula 1. Percentatge d'hores de continguts subtitulats a l'any entre 2016 i 2020 per les emissores públiques en castellà, català, basc i gallec

Canal	Subtitulació (total d'hores)
RTVE (2020)	
La 1	93,13%
La 2	93,59%
Clan	99,83%
24Horas	95,35%
TDP	95,76%
Internacional Europa-Àfrica	96,90%
Internacional Àsia	98,96%
Internacional Amèrica	97,45%
Catalunya (2020)	
TV3	70%
Super3/33	85%
Esport3	42%
3/24	55%
País Basc (2019)	
ETB1	18%
ETB2	46%
ETB3	58%
ETB4	19%
Galícia (2016-2018)	
TVG1 i TVG2	40%

Fons: Emissores públiques i Martínez Lorenzo (vegeu la nota 1).

diferents canals públics espanyols en els últims cinc anys. Mentre que RTVE i l'emissora catalana TV3 compleixen o gairebé compleixen els seus objectius, les emissores basques i gallegues encara són significativament lluny de fer-ho.

Per desgràcia, la quantitat d'hores subtitulades no és l'únic problema a Galícia. Tal com assenyala Martínez Lorenzo (2021: 98), la facilitació de subtítols és molt inconstant en termes de canal, mes, franja horària, tipus de producció, gènere audiovisual i episodis. L'audiència espectadora desconeix quins programes se subtitulen i, dins del mateix programa, un episodi subtitulat pot anar seguit d'un altre que no ho estigui. Els dibuixos animats produïts a Galícia no estan subtitulats i, atès que els subtítols en directe encara no estan disponibles, els programes de tertúlia, les informacions meteorològiques i els esports no són accessibles per a les persones espectadores amb problemes d'audició. Només un programa de notícies s'emet amb subtítols (a TVG1 i entre setmana). No hi ha continguts amb audiodescripció a TVG i s'ofereixen cinc hores a la setmana d'interpretació de la llengua de signes, amb un programa de notícies diari inclòs (a TVG2 i entre setmana). Per tant, les notícies del cap de setmana no són accessibles. Pel que fa als festivals

de cinema, els clubs i les sales de cinema, no estan obligats per la legislació a oferir l'accessibilitat dels mitjans. Els esdeveniments o les seues de petit format i independents acostumen a facilitar majoritàriament subtítols en castellà (dissenyats per a espectadors oients més que per a espectadors amb problemes d'audició) per a pel·lícules en idiomes estrangers. Els subtítols en gallec només s'utilitzen esporàdicament i es podria dir el mateix per a l'audiodescripció, mentre que la interpretació en llengua de signes s'utilitza amb més freqüència per a les presentacions de pel·lícules que per facilitar l'accés a les pel·lícules.

L'anàlisi de Martínez Lorenzo (2021: 179) de la qualitat d'una mostra dels subtítols facilitada per TVG no és gaire més encoratjadora. Assenyala diversos problemes que es deuen o bé a la manca d'informació a les directrius de subtitulació UNE per al castellà (AENOR 2012) (que fins ara han sigut la referència principal per a la subtitulació a TVG) o bé a errors comesos per les persones subtituladores. Per exemple, problemes amb la posició dels subtítols (els subtítols tapen informació important en pantalla), el temps (subtítols que es visualitzen durant massa temps o massa de pressa perquè la audiència espectadora els pugui llegir) o la puntuació i la descripció dels sons per al públic amb problemes d'audició. En aquest cas, és particularment important la incoherència detectada en la subtitulació dels errors lingüístics comesos pels parlants, és a dir, davant la decisió de mantenir o corregir els errors dels parlants als subtítols. Atès que aquesta és una qüestió molt específica de la llengua, que té un paper diferent en gallec (com a llengua minoritzada) en comparació del castellà, ajustar-se a les indicacions de les directrius de subtitulació UNE per al castellà no sembla una opció viable. Això fa que les primeres directrius de subtitulació de Martínez Lorenzo siguin particularment oportunes.

Les directrius es basen en la recerca empírica existent inclosa a les directrius d'altres països i altres llengües, que situen l'AM a Galícia en un escenari complex i inusual. Quan es tracta de quotes de facilitació d'accés, l'AM a Galícia actualment es troba en una posició similar de la d'altres països (inclosa Espanya) fa uns 10 anys. L'avantatge és que elaborar unes directrius ara permet ometre l'enfocament expert i facilita una base científica que també les pot democratitzar, ja que es podria dir que reflecteixen les opinions de les persones usuàries que van participar en els estudis en què es basen. Finalment, les directrius han de fer front a una qüestió (reproducció o correcció dels errors als subtítols) que és relativament nova i que és probable que tingui repercussions socials i polítiques que encara s'han d'abordar. Per tant, en certa manera, l'AM a Galícia funciona simultàniament en el passat pel que fa al desenvolupament i l'oferta; en el present, amb la producció de directrius contemporànies basades en una base empírica, i en el futur, en abordar un debat que és nou i amb unes implicacions que, en certa mesura, són desconegudes. Aquest article se centra en l'última qüestió, en què els interessos d'una llengua minoritària i els seus usuaris no estan en consonància amb els d'una minoria amb discapacitat (persones amb problemes d'audició), fet que requereix decisions difícils.

3. El dilema de la subtitulació en gallec

La missió de CRTVG com a emissora pública gallega s'estableix en l'article 4 de la Llei 9/2011 dels mitjans públics de comunicació audiovisual de Galícia. Aquest article recull els 15 "principis inspiradors" de l'emissora, que inclouen, entre d'altres, els requisits per promoure i divulgar la cultura, la llengua i la identitat gallegues i garantir l'accés igualitari, sens perjudici de les persones amb discapacitats, de manera que puguin accedir als continguts audiovisuals. En teoria, aquests 15 principis haurien de ser perfectament compatibles i, no obstant això, tal com es debat als apartats següents, a l'hora d'afrontar els errors lingüístics als subtítols en gallec, les necessitats d'estandarditzar la llengua i de facilitar l'accés a les persones espectadores amb problemes d'audició poden entrar en conflicte.

3.1 La subtitulació com a eina d'estandardització de la llengua

En el context del castellà, el concepte de *normativització lingüística* (estandardització lingüística) fa referència a la selecció i codificació d'una llengua estàndard, que correspon a la idea de planificació del corpus en la literatura en anglès (O'Rourke 2017). En canvi, *normalització lingüística* (*normalització lingüística* en aquest article) fa referència a l'ús d'una llengua estandarditzada en tots els àmbits de la vida pública i, per tant, està relacionada amb el concepte de planificació de l'estatus en anglès (Cooper 1989; Kloss 1969). Tots dos estan relacionats amb la planificació lingüística, que engloba totes les mesures oficials preses per determinar com s'utilitza la llengua i protegir els drets de les persones o grups d'utilitzar o mantenir les llengües (Spolsky 2003). A Galícia, les mesures de normalització lingüística pretenen augmentar el nombre de parlants i les seves competències lingüístiques, així com recuperar funcions socials en els àmbits de l'educació, les administracions públiques i els mitjans. En aquest cas, el paper de l'emissora pública gallega RTVG des de la seva creació el 1985 és fonamental, ja que inclou quatre canals de televisió i tres emissores de ràdio que emeten continguts en gallec 24 hores al dia, set dies a la setmana.

No obstant això, tal com assenyala Martínez Lorenzo (2021: 365), TVG ha rebut crítiques per no fer un esforç per arribar als adults i adultes joves (a diferència de la població d'edat més avançada i els infants, que aparentment queden coberts per TVG i TVG2, respectivament) i per fer un ús a vegades deficient de la llengua gallega. La presència d'expressions en castellà en el gallec utilitzat a TVG i TVG2 es considera molt perjudicial per a la percepció, el prestigi i, fins i tot, la supervivència de la llengua gallega. Les dades mostren que encara que el 88,1% de la població gallega (uns 2,3 milions de persones) parlin l'idioma, el seu ús es limita en més gran mesura a la generació d'edat més avançada (majors de 65 anys), en petites zones rurals (menys de 10.000 habitants) i principalment entre parlants de la mateixa condició, més que per adreçar-se a algú d'una classe socioeconòmica superior. En canvi, el castellà és la

llengua de prestigi utilitzada per les persones joves en zones de més de 50.000 habitants i en una àmplia varietat de situacions comunicatives (IGE 2014, 2019).

En aquest context, l'ús d'un model lingüístic d'alta qualitat en l'emissió dels subtítols a la televisió pot augmentar la percepció positiva i la motivació cap al gallec. En canvi, si els errors de la parla, amb freqüència influïts pel castellà, es deixen filtrar als subtítols escrits, això podria contribuir a perjudicar la integritat de la llengua gallega i impediria que els parlants aprenguin l'estàndard lingüístic correcte. La correcció dels errors dels parlants en la subtitulació, per tant, es considera una mesura clau per a la normalització i l'estandardització.²

Encara que la necessitat de contribuir a l'estandardització de la llengua és l'argument principal per a la correcció dels errors lingüístics als subtítols, també es poden al·legar altres raons. Una n'és la transformació del discurs oral en discurs escrit, que porta a considerar els subtítols com a llengua escrita i defensa l'omissió de determinades característiques orals com els marcadors discursius (Hatim i Mason 1997: 79) i la correcció dels errors gramaticals i lèxics als subtítols (Díaz Cintas i Remael 2008: 63). La justificació d'aquest enfocament és que els errors en el llenguatge escrit en pantalla es poden detectar més fàcilment que els errors de la parla, fet que reforça la tesi de correcció dels errors com a eina d'estandardització. Així mateix, segons el que s'ha observat en els estudis de rastreig ocular duts a terme per McConkie i Yang (2003) i Fernández-Torné *et al.* (2014), és possible que les persones espectadores necessitin més temps per veure les unitats lingüístiques no estàndard dels subtítols i, per tant, tinguin menys temps per mirar les imatges. No obstant això, cal més recerca per avaluar aquesta qüestió, ja que McConkie i Yang (2003) van provar la lectura de text en comptes de la subtitulació i Fernández-Torné *et al.* (2014) especificuen que els seus resultats no són concloents des del punt de vista estadístic. En qualsevol cas, si la recerca addicional ho confirma, podria ser més problemàtic en el cas de la audiència sorda amb problemes d'audició prelocutius que, freqüentment, fan servir la llengua de signes i, per tant, llegeixen de manera eficaç els subtítols en una segona o, fins i tot, una tercera llengua (Romero Fresco 2018: 192).

Martínez Lorenzo (2021: 71) assenyala una altra raó per justificar la correcció dels errors als subtítols: l'adaptació (o *domesticació*, segons el terme utilitzat per Venuti [1995]) de les referències culturals que es troba freqüentment en la traducció de l'anglès al gallec del material audiovisual. Esmenta l'exemple del *fansubbing* (subtítols creats per aficionats/des fora del context professional) en gallec de la pel·lícula de Marvel *Avengers: Endgame*, en què la salsa de formatge Cheez Whiz es va substituir als subtítols creats pels aficionats en gallec per "Estrella Galícia?". Segons Martínez Lorenzo (2021: 71), "si s'accepta aquest grau elevat d'alteració del text, unes quantes correccions lingüístiques aquí i allà amb l'objectiu de promoure la llengua i la llegibilitat no haurien d'indignar els espectadors".

Aquests són arguments indubtablement sòlids per corregir els errors als subtítols, però hi ha una perspectiva per al debat.

3.2 La subtitulació com a eina d'accessibilitat

“L'argument de l'estandardització” utilitzat per defensar la correcció dels errors en la subtitulació està en consonància amb l'enfocament universalista de l'AM, segons el qual els serveis d'accessibilitat ens afecten a tots o, almenys a tothom qui (per motius lingüístics, sensorials o contextuals) no tingui accés al material audiovisual en la seva forma original (Greco 2018). Si l'accés afecta gairebé totes les persones espectadores, té sentit utilitzar els subtítols com a eina d'estandardització a Galícia. Aquest concepte ampli d'accés significa que els públics cec i sord poden unir forces amb l'audiència estrangera, ja que “són al mateix vaixell” en relació amb els serveis d'accessibilitat (Romero-Fresco 2018: 194). Això ha demostrat ser molt efectiu per convèncer les plataformes d'emissió, com Netflix, perquè augmentin l'accessibilitat.

No obstant això, un nombre creixent d'artistes i intel·lectuals com Ellcessor (2015) comencen a assenyalar les complicacions que comporta aquest concepte d'accés per a tothom. En primer lloc, atraure els usuaris que no tenen discapacitats pot contribuir a reforçar “jerarquies socials en què el que realment importa són els beneficis que el disseny universal porta a altres persones (normatives, sense discapacitats)”. Per a Ellcessor, això es pot veure en els arguments a favor de la subtitulació que prioritzen l'aprenentatge de la llengua i l'alfabetització dels infants abans que els beneficis per a les persones sordes i amb problemes d'audició, fet que està estretament relacionat amb el debat proposat en aquest article. En segon lloc, la unió de l'AM i la TAV (i els seus usuaris) pot fer que les mesures d'accessibilitat es considerin com a “opcions” o “personalitzacions”, és a dir, una qüestió d'elecció dels consumidors i consumidores més que una qüestió de drets civils i participació política. En tercer lloc, Ellcessor esmenta l'argument, adduït freqüentment segons els principis del disseny universal, que tots tenim o tindrem una discapacitat d'una manera o altra, cosa que s'ha criticat durament al curt *Dear Hearing World* esmentat anteriorment (“Estic tip de sentir “oh, jo també tinc problemes d'audició” només perquè has viatjat en avió o has tingut un refredat”). Per a Ellcessor, aquest argument nega “les experiències viscudes de discapacitat i la importància de la identitat o la cultura de la discapacitat per a moltes persones”. Segons el seu parer, això pot perpetuar actituds discriminatòries contra les persones amb discapacitats en no qüestionar-les, canviar-les o destruir-les.

En altres paraules, encara que el concepte ampli i universal de l'accés pugui suggerir que estem tots units per aconseguir el mateix objectiu, la realitat contradiu aquest supòsit (que discrimina les persones amb discapacitat):

Molts de nosaltres, per defecte, ens convertim en activistes perquè hem dedicat una gran part de la vida a lluitar per aconseguir i garantir els nostres drets bàsics. En canvi, les persones oients ni tan sols es qüestionen aquest dret. (...) Elles són les que intenten fer història i a nosaltres simplement se'ns deixa de banda. Ser sord/a sempre ha sigut una cosa política. No sé si mai deixarà de ser-ho (a Martirosyan 2020).

Vist des d'aquesta perspectiva, la correcció dels errors en la subtitulació ja no és (o no és únicament) una eina d'estandardització, sinó també una restricció de l'accés i, en definitiva, una qüestió política. En corregir aquests errors, el subtitulador proporciona als espectadors amb problemes d'audició que no tenen accés al so el *què* (el contingut) però no el *com* (la manera en què això s'ha dit, és a dir, amb errors). Aquí, els dos “principis inspiradors” esmentats anteriorment de la CRTVG entren en conflicte: els subtítols poden o bé ajudar a estandarditzar la llengua, o bé oferir un accés ple i igualitari. Hi ha dues qüestions principals que poden ajudar a estructurar el debat: quina d'aquestes dues prioritats (estandardització o ple accés) és més important? I qui decideix quina és més important?

La primera pregunta pot tenir tantes respostes com persones enquestades. Una hipòtesi podria ser que els espectadors oients, que normalment tenen accés al so, preferirien prioritzar la funció d'estandardització de la subtitulació més que els espectadors que estan exclosos del so, per als quals l'accés pot ser una preocupació més important. En l'estudi de recepció més gran dut a terme fins ara a Europa sobre persones sordes i amb problemes d'audició (Romero-Fresco 2015), 1.365 persones oients, amb problemes d'audició i sordes de Dinamarca, Polònia, Itàlia, França i Alemanya, el Regne Unit i Espanya van respondre a 81.900 preguntes sobre estils de subtitulació i hàbits de visualització. Una de les preguntes era per què utilitzen subtítols i va incloure respostes com “per entendre/accedir a continguts audiovisuals” o “per millorar les capacitats lingüístiques”. Tal com es mostra a la taula 2, tant els espectadors oients com els espectadors amb problemes d'audició a Europa prioritzen l'accés abans que la llengua. Això també s'aplica a Espanya, encara que la distribució és diferent, ja que la meitat dels espectadors oients prioritzen la llengua abans que l'accés. Tot i així, els espectadors amb problemes d'audició a Espanya semblen preocupar-se gairebé exclusivament per l'accés abans que la llengua.

Certament, encara que la mostra espanyola incloïa enquestats gallecs, es va obtenir a tot el país i feia referència al castellà i no al gallec. No obstant això, com a mínim, aquesta taula facilita dades pertinents en relació amb els motius pels quals diferents tipus d'espectadors utilitzen els subtítols i què pensen que és més important.

Un argument a favor de la correcció dels errors en benefici de l'estandardització és que la correcció dels errors en els subtítols i l'oferta d'accés no han de ser mútuament excloents, ja que els subtítols corregits continuen oferint accés a l'element principal del discurs, és a dir, allò que es diu. A partir d'aquí, per què el públic espectador amb problemes d'audició (que és exclòs en aquest cas) podria estar interessat a saber si el gallec que es parla a la televisió és correcte o no? Això té alguna rellevància? Un cop més, hi pot haver tantes respostes com persones enquestades, però la qüestió és rellevant per a mi (és el motiu pel qual escric aquest article), per a la persona lectora i certament per a les 322 persones que van decidir

Taula 2. Motius pels quals els espectadors amb problemes d'audició i sense utilitzen els subtítols intralingüístics a Espanya i en set altres països europeus

	Espanya		Europa	
	Espectadors oients	Espectadors amb problemes d'audició	Espectadors oients	Espectadors amb problemes d'audició
Per tenir accés al contingut AV original	53%	92%	81%	87%
Per millorar les capacitats lingüístiques	47%	8%	19%	13%

Font: elaboració de l'autor.

participar en l'enquesta comentada a l'apartat 3.4. Per què no hauria de ser rellevant també, almenys per a algunes persones amb problemes d'audició? Tal com assenyala l'escriptora i artista sorda Liza Sylvestre, si estigués interessada a estudiar l'ús d'una llengua minoritzada com el gallec a la televisió, els subtítols corregits li impedirien fer-ho. Aquests subtítols li presentarien una realitat (els parlants parlen un gallec perfecte) que no és certa i, el que és més important, sense cap manera de saber que no és certa.

Per als espectadors oients sembla més fàcil prioritzar la funció d'estandardització lingüística dels subtítols ja que, amb unes poques excepcions (llegir subtítols en contextos com bars i hospitals, en què el so pot estar apagat), tenen ple accés al so i les imatges. Per aquesta raó, els subtítols corregits són ideals per a aquestes persones, que tenen accés al contingut, poden sentir que els i les parlants cometem errors i poden llegir les correccions als subtítols. El millor de tots dos mons: ple accés i aprenentatge lingüístic. En canvi, les persones espectadores amb problemes d'audició tenen accés al contingut, però queden excloses del coneixement que el gallec es parla amb errors o se'ls presenta una realitat (no existent) en què es parla un gallec sense errors. Més específicament, nosaltres, els subtituladors oients, transmetem al públic espectador amb problemes d'audició la realitat lingüística que ens agradaria tenir (un bon ús del gallec a la televisió). És difícil no considerar això com a lleugerament condescendent.

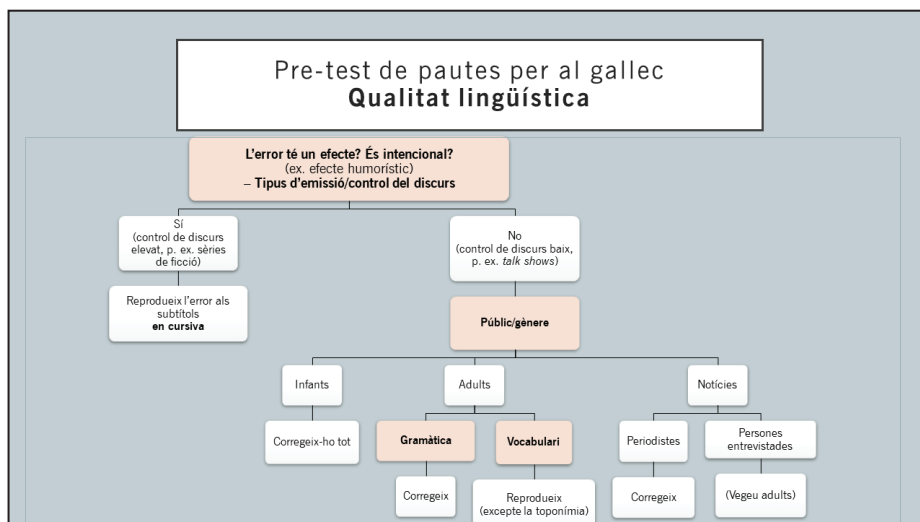
Una situació equivalent per als espectadors oients seria si sonés un xiulet de censura (el xiulet que s'utilitza normalment per censurar el llenguatge groller) cada vegada que el parlant cometés un error. D'aquesta manera, els i les oients tindrien accés a la forma correcta als subtítols, però no a l'error. En aquesta situació, continuarien estant en una posició més favorable que els espectadors amb problemes d'audició en llegir els subtítols corregits, ja que almenys sabrien que cada cop que sona el xiulet s'ha comès un error. No obstant això, és difícil saber com acceptarien això els espectadors oients, encara que fos per a finalitats d'estandardització lingüística. En la mesura possible, volen accedir a la realitat tal com és o, almenys, poder

dir-hi la seva en comptes que algú altre decideixi per ells. En una societat que promet un ple accés per a tothom, no hi ha cap motiu perquè aquests espectadors amb problemes d'audició que voldrien accedir a la realitat de la llengua gallega i participar en aquest debat hagin d'acceptar els subtítols corregits.

Els espectadors amb problemes d'audició també tenen dret a dir-hi la seva, és a dir, a triar entre els subtítols corregits i no corregits. Quan es plantegen demandes com aquesta (o altres sobre disposar de diferents grups de subtítols per a diferents grups d'espectadors amb problemes d'audició), són rebutjades pel seu cost, com si fos (només) una qüestió financera. No obstant això, hi ha altres factors que hi entren en joc, com el poder, que indica que aquesta pot ser, de fet, una qüestió política. Durant la pandèmia de COVID-19, quan la majoria de competicions esportives es disputaven en estadis buits, l'audiència es va exposar al so inusualment natural dels jugadors cridant-se els uns als altres, sense els càntics del públic. La plataforma d'emissions en directe espanyola Movistar+ va decidir utilitzar discjòqueis per recrear el so ambient dels estadis de la lliga de futbol espanyola i substituir el so en directe dels estadis buits (Cifuentes 2020). Encara que el 80% dels espectadors van triar l'ambient recreat, Movistar+ va decidir continuar oferint el so en directe, cosa que suposa un cost addicional, ja que capturar els sons dels jugadors requereix un equip i unes instal·lacions que normalment no s'utilitzen en les competicions estàndard. Això, malgrat tot, no va ser un problema. Sempre que una part dels espectadors oients vulguin accedir al so real, tenen el dret d'accedir-hi.³

Si els errors dels parlants es corregeixen als subtítols, els espectadors amb problemes d'audició que vulguin tenir accés a la realitat de la llengua no hi tindran dret. No tenen prou poder i, per tant, no poden decidir (cosa que respon a la segona pregunta plantejada anteriorment). Molts d'ells ni tan sols sabran que això passa. En consideració de tots aquests aspectes, sembla difícil conciliar l'ús dels subtítols per estandarditzar i oferir un accés complet i igualitari a totes les persones espectadores, fet que fa que la proposta de Martínez Lorenzo, comentada a l'apartat següent, sigui més valuosa.

Figura 1. Model per a la reproducció o la correcció dels errors lingüístics orals

Font: Martínez Lorenzo, 2021.

3.3 La proposta de Martínez Lorenzo

Tal com assenyala Martínez Lorenzo (2021), les directrius de subtitulació adopten diferents perspectives en relació amb aquesta qüestió. La norma ISO/IEC (2018) aconsella reproduir tots els errors, mentre que altres directrius decideixen entre la reproducció o la correcció dels errors en funció del gènere (BBC 2019) o el grau de formalitat de la pel·lícula (directrius catalanes) o si els errors estan relacionats amb l'argument (Netflix 2018). A Galícia, la TVG sembla que s'inclini per la correcció dels errors en els subtítols, però no sembla que hi hagi uns criteris coherents en els subtítols i molt menys en la diferenciació entre la correcció d'errors gramaticals i lèxics.

En un intent de trobar un terme mig entre la promoció de la llengua i l'accessibilitat, Martínez Lorenzo (2021: 213-229) presenta un model per a la reproducció o correcció dels errors lingüístics en la subtitulació intralingüística del gallec basat en cinc nivells. Els dos primers nivells (control del discurs i públic/gènere audiovisual) fan referència al material audiovisual i els altres tres (intencionalitat/efecte, tipus d'error i format) estan relacionats amb els errors.

El control del discurs fa referència al "grau de control o espontaneïtat" dels parlants en un programa. És elevat en les pel·lícules de ficció i baix en les entrevistes i altres contextos no guionats. Encara que la decisió final de corregir o no els errors depèn d'una combinació de diferents nivells, la idea general és recomanar més correcció en situacions de baix control del discurs i menys correcció en situacions de control elevat del discurs. Un aspecte que també està relacionat amb el material audiovisual i la seva recepció és la distinció en el model entre el públic adult i infantil i entre les notícies i altres gèneres. Segons Martínez Lorenzo (2021: 352), els nens i les nenes "han d'exposar-se a un llenguatge correcte, que afavoreixi l'aprenentatge de l'estàndard" i els errors a les notícies també s'haurien de corregir de manera que el programa no perdi

credibilitat. En relació amb els errors, una consideració clau és la de la intencionalitat i l'efecte. Segons Martínez Lorenzo (2021: 350), "un error té un efecte si està relacionat amb l'argument, per exemple, si causa un efecte humorístic o una reacció en els personatges, el desenvolupament argumental o el diàleg". I afegeix: "un error amb efecte es pot considerar intencionat o planificat". Segons el seu parer, amb unes poques excepcions, els errors en el material audiovisual amb un control del discurs elevat, com les pel·lícules de ficció, és probable que siguin intencionats i tinguin un efecte, mentre que el contingut amb un baix control del discurs és probable que inclogui errors espontanis, no intencionats i no planificats.

En el seu model, tots els errors intencionats, o els errors amb un efecte, s'han de mantenir independentment del tipus de programa. Quant als errors no intencionats o espontanis, s'haurien de corregir tots en els programes infantils i en els programes de notícies locutats per periodistes (Martínez Lorenzo 2019: 229):

Juntament amb la toponímia, el vocabulari no relacionat amb l'argument i incorrecte també s'hauria de corregir en dos tipus d'emissions: en els programes de notícies, quan els reporters parlen, i en els continguts infantils i per a adolescents. Els programes de notícies són purament informatius, per tant, la probabilitat que els periodistes cometin errors lingüístics intencionals és bastant baixa. S'ha criticat que l'expressió oral dels periodistes no era prou bona (Ciudadanía 2002: 277; Hermida Gulías 2012: 47-48; Ramallo Fernández 2017: 463). A més, una baixa qualitat lingüística podria posar en risc el rigor informatiu; és a dir, una notícia comunicada amb errors lingüístics pot perdre credibilitat. Per tant, les paraules en castellà, els castellanismes, i el lèxic híbrid, els hipergalleguismes, en el discurs dels periodistes no s'han de reproduir als subtítols, sinó que s'han de substituir per les seves formes correctes en gallec.

Finalment, en els programes per a adults amb parlants que no són periodistes, els errors de vocabulari no intencionats s'han de reproduir i els errors de gramàtica s'han de corregir. La justificació d'aquesta distinció és que reproduir els errors de vocabulari pot ajudar a transmetre l'idiolecte del parlant. En canvi, mantenir els errors gramaticals als subtítols podria ser perjudicial per als parlants que aprenen gallec, atès que, segons el que mostren els estudis de Silva Valdivia (2006, 2013), la gramàtica sovint no s'aprèn correctament:

Aquesta correcció del vocabulari [per als periodistes] no s'aplica als entrevistats o testimonis visuals en programes de notícies, que parlen lliurement (baix control del discurs) i presenten un idiolecte que cal respectar.

El model de Martínez Lorenzo es va sotmetre a prova amb 33 estudiants de quart curs del grau de Traducció i Interpretació a la Universitat de Vigo, als quals es va demanar que subtitulessin una sèrie de talls amb la norma de subtitulació UNE per al castellà i amb les directrius de subtitulació inclusiva de Martínez Lorenzo per al gallec. Aquestes últimes inclouen el model per a la reproducció o correcció dels errors lingüístics, que es va refinar segons les observacions proporcionades pels estudiants. Atès que el model, en definitiva, concerneix les persones usuàries, també es va provar en un projecte posterior en forma d'enquesta, els resultats de la qual s'inclouen a l'apartat següent.

3.4 L'opinió del públic usuari (oient)

Com a part del treball de final de màster de Traducció Multimèdia a la Universitat de Vigo (2021), Sabela Suevos va preparar una enquesta per conèixer l'opinió de les persones espectadores sobre la qüestió de la correcció davant la reproducció dels errors en la subtitulació del gallec. L'enquesta estava integrada per una introducció en què es contextualitzava el debat i deu frases amb errors i dues opcions de subtitulació (amb correccions i sense). Per cobrir els diferents escenaris i nivells previstos en el model de Martínez Lorenzo, els deu exemples inclouen diferents parlants i gèneres: un personatge d'un curt de ficció, un personatge d'un llargmetratge, un personatge d'un programa d'animació infantil, el narrador d'un documental, un alcalde en una entrevista, una persona entrevistada al carrer de manera espontània, un polític en un programa de notícies, el presentador d'un programa de notícies, el presentador d'un programa de tertúlia i el presentador del temps. Els exemples inclouen sis errors gramaticals i quatre errors de vocabulari, inclosos l'ús incorrecte de pronoms i verbs i la presència de castellanismes (interferències del castellà) i hipergalleguismes (paraules que es "galleguitzen" incorrectament perquè no semblin paraules del castellà). L'enquesta acabava amb una pregunta oberta per fer observacions generals i deu preguntes demogràfiques per identificar els perfils i els hàbits de visualització dels enquestats.

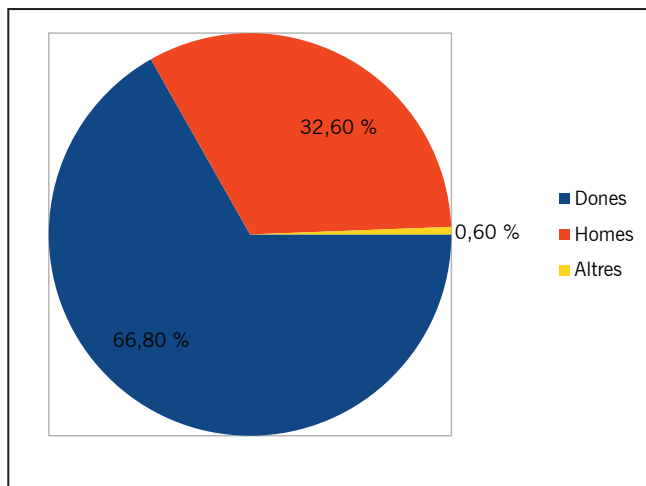
Atès que qualsevol persona a Galícia es pot considerar com una possible usuària de subtítols, el qüestionari es va divulgar en línia sense un filtratge específic pel que fa al perfil enquestat, excepte el fet de residir a Galícia. El qüestionari va estar disponible en línia durant deu dies i va ser completat per 322 persones i, juntament amb els comentaris fets a la pregunta oberta, aporta proves de l'interès que desperta aquesta qüestió entre una varietat àmplia d'espectadors. Tal com es mostra a les figures 2-6 a continuació, el perfil més recurrent va ser el de mestra/professora, parlant de gallec, d'entre 51 i 64 anys i amb un títol universitari. En general, aproximadament dues tercers parts de les persones enquestades van ser dones, amb una distribució bastant equitativa de les franges d'edat (inferior per als menors de 19 i majors de 64) i ocupacions, encara que els mestres van representar una tercera part de tota la mostra. El gallec és la llengua més utilitzada, amb un nombre major d'enquestats (51%) que el fan servir amb més freqüència que el castellà (36%). Un altre element important per afegir al perfil demogràfic de les persones enquestades és que el 75% utilitza subtítols amb regularitat, principalment (en el 92% dels casos) per mirar pel·lícules en un idioma estranger.

Els resultats de l'enquesta deixen poc marge per al dubte pel que fa a l'opinió general i, de fet, no van canviar quan la mostra va arribar a les primeres cent respostes, fet que demostra la significació estadística de l'enquesta. En vuit de cada deu exemples, l'opció preferida va ser corregir els errors als subtítols, amb un suport de més del 75% dels enquestats. Les úniques excepcions van ser dues pel·lícules de ficció, amb una majoria que va optar per mantenir el tret dialectal (57% davant d'un 43%) o error gramatical característic del parlant.

La forta preferència a favor de la correcció abans que la reproducció dels errors detectada a l'enquesta es manté entre edats, gèneres, formació i tots els altres aspectes demogràfics analitzats, amb una excepció interessant: la distinció entre les i els mestres, d'una banda, i les persones expertes en audició i intèrprets de llengua de signes, de l'altra. Com es mostra a la taula 3, els mestres (i experts en lingüística) mostren una tendència encara més forta a favor de la correcció que la mostra global, mentre que els experts en audició i intèrprets de la llengua de signes semblen estar a favor de la reproducció dels errors. Encara que la seva preferència no és tan extrema com la dels docents a favor de la correcció dels errors, és unívoca: mantindrien els errors en vuit de cada deu exemples.

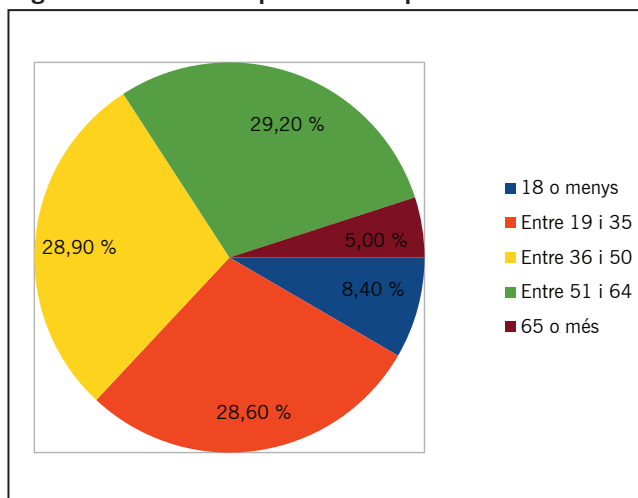
No cal dir que l'estudi té limitacions. Com a primer intent d'enquesta sobre el tema, efectuada en el marc d'un treball de final de màster tutoritzat, les persones usuàries només tenen deu frases per decidir si prefereixen reproduir o corregir els errors als subtítols⁴ i el més destacable és que totes són oients. Malgrat tot, val la pena tenir en compte els resultats, atesa la mida de la mostra (considerablement més àmplia que a les enquestes habituals efectuades en els àmbits de la TAV i l'AM), la tendència inequívoca cap a la correcció dels errors i la tendència mostrada pels experts en audició i intèrprets de llengua de signes a favor de la reproducció dels errors.

Figura 2. Gènere de les persones enquestades

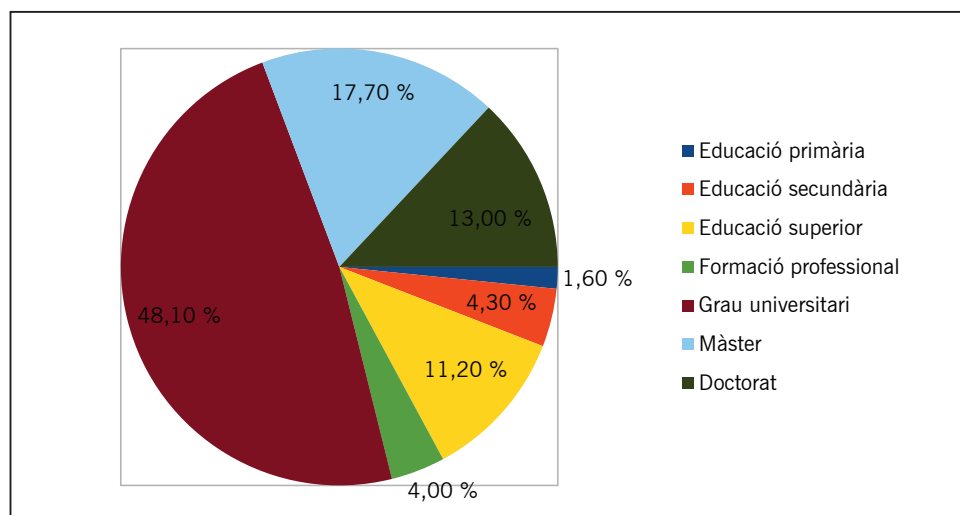
Font: Suevos, 2021.

Figura 3. Edat de les persones enquestades

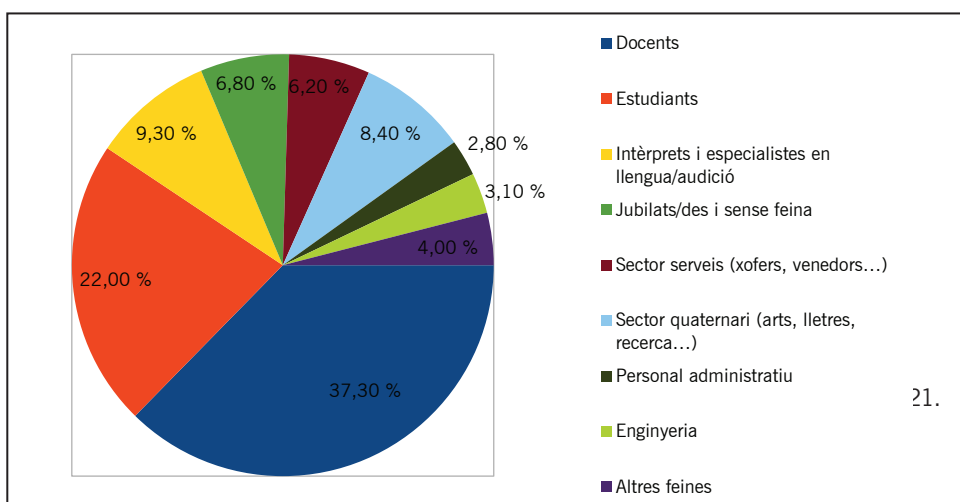
Font: Suevos, 2021.

Figura 4. Formació de les persones enquestades

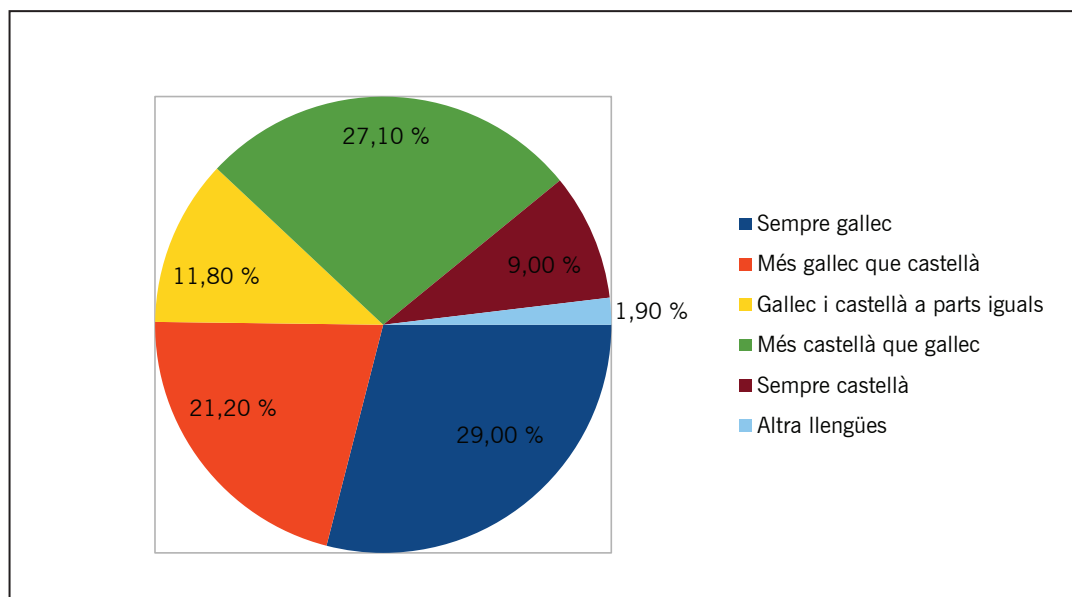
Font: Suevos, 2021.

Figura 5. Ocupació de les persones enquestades

Font: Suevos, 2021.

Figura 6. Ús del gallec i el castellà de les persones enquestades

Font: Suevos, 2021.

Taula 3. Resultats de l'enquesta per a totes les persones enquestades, per a mestres i intèrprets de llengua de signes i persones expertes en audició

Context	Totes les persones enquestades		Mestres		Intèrprets de llengua de signes i persones expertes en audició	
	Manteniment	Correcció	Manteniment	Correcció	Manteniment	Correcció
Polític	18,1	81,9	15	85	73,3	26,7
Documental	11,2	88,8	8,3	91,7	46,8	53,3
Ficció	57,5	42,5	59,2	40,8	63,3	36,7
Programa infantil	8,1	91,9	5	95	33,3	66,7
Polític	19	81	11,7	88,3	76,7	23,3
Entrevistat	20,9	78,8	15,8	84,2	83,3	16,7
Ficció	72,4	27,6	70,8	29,2	96,7	3,3
Notícies	17,4	82,6	12,5	87,5	63,3	36,7
Previsió meteorològica	22,8	77,2	17,6	82,4	56,7	43,3
Programa de tertúlia	16	84	13,3	86,8	72,4	27,6

Font: Suevos, 2021.

També són interessants les observacions obertes fetes per algunes de les persones enquestades, que reflecteixen les dues posicions analitzades als apartats 2.1 i 2.2 i que, per tant, es poden dividir entre les que fan referència a la llengua i les que fan referència als espectadors amb problemes d'audició. El 70% dels comentaris que fan referència a la qüestió de la llengua (principalment mestres) estan a favor de la correcció dels errors en tots els casos menys en la ficció. Les raons adduïdes fan referència a la necessitat de normalització i preservació lingüística i a la importància de distingir entre els errors i els trets dialectals. Cal destacar que el 30% dels comentaris sobre llengua assenyalen que de la mateixa manera que en la ficció, els errors es podrien mantenir en situacions de parla espontània en directe, ja que formen part de l'idiolecte del parlant:

Per exemple, si un polític col·loca malament un pronom, els parlants de gallec que el senten es crearan la imatge d'una persona que no parla gaire gallec i no el domina, fet que té moltes implicacions pel que fa al seu significat social.

En canvi, el 90% dels comentaris que fan referència a la sordesa o al públic espectador amb problemes d'audició (fets principalment per intèrprets de llengua de signes i persones expertes en audició) estan a favor de la reproducció dels errors en tots els casos menys en la ficció. Les raons adduïdes fan referència a la igualtat i la lluita contra l'exclusió i la discriminació en general:

Els subtítols han de facilitar accés a les persones sordes i, després, preservar la llengua. En corregir els errors, no permetem que els espectadors amb problemes d'audició formin part de la mateixa realitat que els espectadors oients. Per tant, amb l'excepció de la ficció, considero que corregir els errors en altres casos seria discriminatori.

En resum, només les persones enquestades que construeixen els seus arguments al voltant de la sordesa, la igualtat i la inclusió (principalment intèrprets de llengua de signes i persones expertes en audició) és probable que estiguin a favor de la reproducció dels errors. La majoria, malgrat tot, se centren principalment en la llengua, motiu pel qual estan a favor de la correcció.

4. Consideracions finals

Aquest article és un intent de debatre la complexitat en la conciliació de l'ús de subtítols com a eina d'estandardització per als i les parlants de gallec i com a eina d'accés per al públic espectador amb problemes d'audició.

L'argument a favor de l'ús dels subtítols amb finalitats d'estandardització és potent. Tenint en compte l'ús reduït del gallec entre els parlants joves a les zones urbanes, en què el castellà és dominant, la presència d'errors a la televisió

gallega pot tenir un impacte negatiu en el prestigi, l'ús i, en definitiva, la preservació de la llengua. Els subtítols, que tradicionalment han demostrat ser útils en l'aprenentatge lingüístic (Talaván 2006), poden contribuir a minimitzar aquest impacte en corregir aquests errors i potenciar l'alfabetització en gallec. La complexitat rau en el fet que, en fer-ho, l'accés per al públic amb problemes d'audició⁵ queda compromès. Aquestes persones continuen rebent el contingut del discurs als subtítols, però queden excloses del fet que els parlants cometen errors, que és la realitat que motiva aquest debat i el motiu pel qual s'utilitzen els subtítols com a eina d'estandardització en primer lloc. I el que és més important, això es produeix en uns moments en què l'eslògan històric de la discapacitat "res sobre nosaltres sense nosaltres" està justificat, ja que un nombre cada cop més elevat d'intel·lectuals i artistes amb discapacitats critiquen la noció d'accessibilitat com a procés en què una persona experta sense discapacitats ofereix accés als usuaris i usuàries amb discapacitats a una obra dissenyada per un artista sense discapacitats. L'accessibilitat ara es complementa amb les nocions d'inclusió i participació en la creació i el procés d'accessibilitat, i s'està convertint en una eina política en una lluita més àmplia a favor de la diversitat i contra la discriminació de les persones per raons de gènere, sexe, raça, classe social, orientació sexual, religió, discapacitat o aparença física.

Per afrontar aquest context complex, l'intent de Martínez Lorenzo de produir un model per a la reproducció/correcció dels errors lingüístics orals als subtítols en gallec que pugui funcionar com un bon terme mig entre l'estandardització i l'accés és oportú i valent. També és molt útil perquè té en compte diferents opcions i escenaris en funció del control del discurs del parlant, el gènere audiovisual i la intencionalitat, l'efecte i el tipus d'error. Estic d'acord amb la proposta de Martínez Lorenzo que, en principi, els errors s'haurien de reproduir en la ficció, però s'haurien de corregir en els programes infantils, siguin guionats o no, ja que aquests últims formen part d'un procés d'aprenentatge global i no és tan probable que les nenes i els nens estiguin interessats en els errors que es puguin escapar en un programa. Es pot aplicar el mateix als errors ocasionals comesos per qui presenta les notícies en un programa guionat.

No obstant això, els errors en el discurs espontani d'una persona entrevistada poden donar lloc a una situació diferent. En aquest cas, Martínez Lorenzo recomana corregir tots els errors gramaticals (però no els errors de vocabulari), supòsit al qual donen suport la majoria de les persones que van participar a l'enquesta comentada anteriorment. Segons el meu parer, això dificulta l'accés facilitat al públic espectador amb problemes d'audició. El fet que un parlant (ja sigui polític o no) cometi o no errors gramaticals és una part important del seu idiolecte (el seu ús idiosincràtic del vocabulari, la gramàtica i la pronunciació) i de l'efecte que causa en les altres persones. És probable que faciliti informació pertinent per a les persones espectadores oients, que senten l'error, llegeixen el subtítol corregit i es "creen la imatge d'una persona que no parla gaire gallec i no el domina, fet que té moltes implicacions pel que fa al seu significat social"

(vegeu l'enquesta anterior). Si qui parla és un polític, aquest factor fins i tot pot tenir cert pes per al públic quan es tracta de decidir qui votar. Si el parlant és un professional jove, urbà, castellanoparlant, que ha decidit traslladar-se a un poble i muntar una granja en una zona rural, els errors gramaticals que cometi quan se l'entrevisti en gallec són una part fonamental de la seva identitat, que és el motiu pel qual es fa l'entrevista. Això no serà accessible per als espectadors amb problemes d'audició, que queden exclosos d'aquesta realitat i, en canvi, són exposats a una versió "passada per Photoshop des del punt de vista lingüístic" d'un parlant que utilitza una gramàtica perfecta. Estic d'acord amb el grup d'intèrprets de llengua de signes i persones expertes en audició a l'enquesta que consideren que, almenys en la situació del discurs no planificat (o un baix control del discurs), la prioritat ha de ser oferir un accés igualitari al "què" i al "com". Això implicaria reproduir els errors gramaticals més que corregir-los. Si el que preocupa és que l'audiència acabi aprenent un gallec incorrecte, els errors es poden indicar als subtítols amb una nota o, per exemple, en cursiva. Si no es fa així, si aquests errors es corregeixen, és possible que substituïm un tipus de discriminació (la de la llengua gallega) per un altre (la del públic amb problemes d'audició).

La llengua gallega disposa d'altres eines per aconseguir la normalització. TVG n'és un bon exemple, ja que la seva missió és promoure i divulgar la cultura, la llengua i la identitat gallegues. Per tant, cal esperar i fins i tot exigir que els i les periodistes facin un bon ús de la llengua. Els subtítols, malgrat tot, són la primera eina d'accés, i la més important, per a les persones que més la necessiten, és a dir, els espectadors amb problemes d'audició. Si corregim els errors gramaticals d'un polític o d'un parlant espontani, presentarem al públic amb problemes d'audició una realitat falsa (parlants amb una gramàtica perfecta), amb l'esperança que es faci realitat. Com a oients, sabem que no és certa (perquè sentim els errors), però les persones amb problemes d'audició no tenen manera de saber-ho. Acceptaríem aquest tipus de manipulació (o modificació de la realitat) si ens la imposessin a nosaltres, els espectadors oients, per tal d'aconseguir la normalització d'una llengua minoritzada? La meua teoria, basada en la comparació anterior amb un xiulet de censura i els exemples de Movistar+, és que no ho fariem. Un cop més, aquest és simplement el meu punt de vista com a acadèmic oient, sense més valor que aquest.

Independentment de les diferents opinions i posicions que es puguin adoptar en aquest debat complex, es poden aprendre algunes lliçons interessants. La primera està relacionada amb l'advertència d'ElCessor (2015) sobre els problemes relacionats amb la idea de l'accés universal que, d'altra banda, seria una idea molt útil, és a dir, el fet que l'accés ens beneficia a tothom. El risc en aquest cas és prioritzar els beneficis que el disseny universal té per a les persones sense discapacitats (en aquest cas, el paper dels subtítols com a eina d'estandardització) per davant dels interessos de les persones amb discapacitats. La segona, també partint d'ElCessor, és no reconèixer l'experiència

de les persones amb discapacitats. Com s'ha vist anteriorment, totes les persones enquestades oients que van triar la correcció i van fer comentaris sobre aquesta qüestió van tenir en compte aspectes com la llengua, però no van esmentar els espectadors sords. En canvi, els que van tenir en compte aquests últims i van fer comentaris sobre aquesta qüestió (principalment intèrprets de llengua de signes i persones expertes en audició) van optar per reproduir els errors dels parlants espontanis.

La realitat és que, encara que utilitzem els mateixos serveis d'accés, no som tots al mateix vaixell i ens trobem en un context de mitjans que han estat dissenyats per i per a persones oients. Encara que l'AM tot just comenci a Galícia, ho fa en uns moments en què l'accés deixa pas ràpidament a la inclusió i la participació. En aquest context, la situació actual de l'AM en molts països en què les persones amb discapacitat encara tenen un paper molt passiu aviat es podria revelar com una anomalia. Això ens pot ajudar a qüestionar-nos fins a quin punt hem estat actuant "per a ells sense ells" i crear un model més col·laboratiu per a la formació en AM (coensenyament), la recerca (incloses enquestes com la comentada anteriorment, que encara s'ha de fer extensiva als espectadors amb problemes d'audició) i la pràctica professional (col·laboració entre els experts en accés i els consultors amb discapacitats).

Seria una contribució molt valuosa de l'AM per aconseguir una societat més inclusiva i diversa, i un bon punt de partida per considerar la manera com els subtítols poden afavorir l'estandardització d'una llengua minoritzada com el gallec.

Notes

1. Faig arribar el meu agraïment a Laura Feyto, cap dels serveis d'accessibilitat a TVE, i a Marijo Deogracias (Universitat del País Basc) per facilitar-nos dades sobre RTVE i ETB. La informació sobre Catalunya es troba a la *Memòria anual de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals* (CCMA 2020) i les xifres gallegues han estat recopilades per Martínez Lorenzo per mitjà del contacte directe, l'observació i informes oficials (CRTVG 2017a, 2017b, 2018 a Martínez Lorenzo 2021).
2. Cal destacar que el que es qüestiona en aquest cas és la correcció dels errors gramaticals i de vocabulari (per exemple, mala col·locació dels pronoms àtons, errors de puntuació i accentuació, incorrecció dels temps verbals), no dels trets dialectals. TVG ha estat criticada freqüentment per no reflectir suficientment aquests trets, que es consideren un signe de riquesa i varietat inherents de la llengua gallega.
3. Faig arribar el meu agraïment a Jacobo Currais (Universitat de Vigo) per fer esment d'aquesta qüestió.
4. Dos d'aquests exemples, els de pel·lícules de ficció, s'haurien pogut triar millor, ja que un d'ells inclou un tret dialectal, que no és ni un error gramatical ni de vocabulari, i l'altre inclou un error típic que podria haver causat que els usuaris es decidissin en contra de la correcció.

5. Un debat més profund sobre l'heterogeneïtat dins del grup dels anomenats *espectadors amb problemes d'audició* queda fora de l'abast d'aquest article. No obstant això, no cal dir que els espectadors amb dificultats d'audició i les persones que perden audició en una fase posterior de la vida poden utilitzar l'audició restant per accedir a una part del so i acostumen a estar a favor dels subtítols textuais.

Referències

- AENOR. *Subtitulado para personas sordas y personas con discapacidad auditiva (UNE 153010)*, 2012.
- BRANSON, J. "Bridging the Maker-User Gap: the Case of the Italian Short Film *Acquario*". *Understanding Media Accessibility Quality (UMAQ) Conference, 4-5 June 2018*.
- BRITISH BROADCASTING CORPORATION (BBC). *BBC Subtitle Guidelines*. Londres: BBC, 2019. <http://bbc.github.io/subtitle-guidelines/> [Consulta: 21.4.2021].
- BUTLER, J. "Integral Captions and Subtitles: Designing a Space for Embodied Rhetorics and Visual Access". *Rhetoric Review*, 2018, 37(3), 286–299. <https://doi.org/10.1080/07350198.2018.1463500>
- CARROLL, M.; IVARSSON, J. *Code of Good Subtitling Practice*. Londres: European Association for Studies in Screen Translation, 1998.
- CHAUME, F. "An overview of audiovisual translation: Four methodological turns in a mature discipline". *Journal of Audiovisual Translation*, 2018, 1(1), 40–63. <https://www.jatjournal.org/index.php/jat/article/view/43/3>
- CIFUENTES, P. "Cuatro de cada cinco españoles eligen ver el fútbol con los sonidos enlatados del FIFA". *El Confidencial*, 16-07-2020. https://www.elconfidencial.com/deportes/futbol/2020-07-16/cuatro-de-cada-cinco-espanoles-ven-el-futbol-con-el-ruido-virtual-de-un-dj-que-pincha-sonidos-del-fifa_2683491/
- CORPORACIÓ CATALANA DE MITJANS AUDIOVISUALS (CCMA). *Memòria anual de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals*. 2020. Barcelona: CCMA, 2021. <https://statics.ccma.cat/multimedia/pdf/7/9/1626432387497.pdf>
- CORPORACIÓN RADIO E TELEVISIÓN DE GALICIA (CRTVG). *Informe sobre a xestión de servizo público da Corporación de Radio e Televisión de Galicia 2016*. Santiago de Compostel·la: CRTVG, 2017a.
- CORPORACIÓN RADIO E TELEVISIÓN DE GALICIA (CRTVG). *Memoria de servizo público 2017*. Santiago de Compostel·la: CRTVG, 2017b
- CORPORACIÓN RADIO E TELEVISIÓN DE GALICIA (CRTVG). *Memoria de servizo público 2018*. Santiago de Compostel·la: CRTVG, 2018. <https://bit.ly/3aJdegJ>
- CRENSHAW, K. "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color". *Stanford Law Review*, 1991, 43(6), 1241-1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- DÍAZ CINTAS, J.; REMAEL, A. *Audiovisual translation: subtitling*. Londres: Routledge, 2007.
- DOCKER, A. *Dear Hearing World*. Red Earth Studio, 2019.
- ELLCESOR, E. "Blurred lines: Accessibility, disability, and definitional limitations". *First Monday*, 2015, 20(9). <https://firstmonday.org/article/view/6169/4904>
- ELMÉN, B. *Robert McRuer on Crip Theory*. 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=iZW6yoqINv4&t=247s>
- FERNÁNDEZ-TORNÉ, A.; MATAMALA-RIPOLL, A.; VILARÓ, A. "The reception of subtitled colloquial language in Catalan: an eye-tracking explanatory study". *Vigo International Journal of Applied Linguistics*, 2014, 11, 63–80.
- FRYER, L. "Staging the Audio Describer: An Exploration of Integrated Audio Description". *Disability Studies Quarterly*, 2018, 38(3). <http://dsq-sds.org/article/view/6490/5093>
- GRECO, G. M. "The Nature of Accessibility Studies". *Journal of Audiovisual Translation*, 2018, 1(1), 204–232. <https://www.jatjournal.org/index.php/jat/article/view/51/10>
- HATIM, B.; MASON, I. *The Translator as Communicator*. Londres i Nova York: Routledge Taylor & Francis, 1997.
- INSTITUTO GALEGO DE ESTATÍSTICA (IGE). *Coñecemento e uso do galego*, 2014. Santiago de Compostel·la: IGE, 2014.
- INSTITUTO GALEGO DE ESTATÍSTICA (IGE). *Enquisa estrutural a fogares. Coñecemento e uso do galego. Resumo de resultados 27/9/2019*. 2019. https://www.ige.eu/estatico/estatRM.jsp?c=0206004&ruta=html/gl/OperacionsEstruturais/Resumo_resultados_EEF_Galego.html
- ISO/IEC JTC 1/SC 35. 2018. ISO/IEC 20071-23:2018. *Information technology – User interface component accessibility – Part 23: Visual presentation of audio information (including captions and subtitles)*. <https://bit.ly/3feDr9g> [Consulta: 21.4.2021].
- KLEEGER, G. "Audio Description Described: Current Standards, Future Innovations, Larger Implications". *Representations*, 2016, 135(1), 89–101.
- KLEEGER, G. *More than Meets the Eye: What Blindness Brings to Art*. Oxford University Press, 2018.
- MARTÍNEZ LORENZO, M. "Subtitling for the Deaf and Hard of Hearing in Galicia(n): State of the Art and Proposals for Improvements". A: GONZÁLEZ, M.G. (ed.), *Proceedings of the V Conference of the PhD Programme in Communication*. Universidade de Vigo, 2019, 19-35.

- MARTÍNEZ LORENZO, M. "La accesibilidad a los medios y las lenguas minorizadas: estado de la cuestión del subtitulado para sordos (SpS) en la televisión de Galicia (TVG)." A: WALUCH DE LA TORRE, E.; POPEK-BERNAT, K.; JACKIEWICZ, A.; BELTRÁN CEJUDO, G. (eds.). *Las lenguas ibéricas en la traducción y la interpretación*. Warsaw: Biblioteka Iberyjska, 2020a, 225–249. <https://mhprl.pl/wp-content/uploads/2020/01/Las-lenguas-ibericas.pdf>
- MARTÍNEZ LORENZO, M. "Subtitling for Social and Language Minorities: Subtitling of Oral Errors and Dialectal Features in the Case of Minoritised Languages". *Journal of Audiovisual Translation*, 2020b, 3(2), 310–327. <https://doi.org/10.47476/jat.v3i2.2020.123>
- Martínez Lorenzo, M. *Media Accessibility in Galicia(n): Guidelines for Inclusive Subtitling*. Universidade de Vigo, 2021. Tesi doctoral. <http://www.investigacion.biblioteca.uvigo.es/xmlui/handle/11093/2548>
- MARTIROSYAN, L. "Artist Christine Sun Kim on 'deaf rage,' the Super Bowl and the power of sound". *The World*, 2020. <https://www.pri.org/stories/2020-02-13/artist-christine-sun-kim-deaf-rage-super-bowl-and-power-sound>
- McCONKIE, G.; YANG, S. "How Cognition Affects Eye Movements during Reading". A: HYÖNÄ, J.; RADACH, R.; DEUBEL, H. (eds.), *The Mind's Eye: Cognitive and Applied Aspects of Eye Movement Research*. Amsterdam: North Holland, 2003.
- Mundy, J. *Definition of Access, Inclusion and Participation*. Twitter, 2017. <https://twitter.com/JodeeMundy/status/880254164231573504>
- NETFLIX. *Timed Text Style Guide: General Requirements*. 2019. <https://bit.ly/3rIE7vM> [21.4.2021].
- O'BRIEN, S. *Cognitive explorations of translation*. Londres: Bloomsbury, 2011.
- ORERO, P.; DOHERTY, S.; KRUGER, J.-L.; MATAMALA, A.; PEDERSEN, J.; PEREGO, E.; ROMERO-FRESCO, P.; ROVIRA-ESTEVA, S.; SOLER-VILAGELIU, O.; SZARKOWSKA, A. (2018). "Conducting experimental research in audiovisual translation (AVT): A position paper". *JoSTrans, The Journal of Specialised Translation*, 2018, 30, 105–126. https://www.jostrans.org/issue30/art_orero_et_al.pdf
- ROMERO-FRESCO, P. *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe*. Berna, Berlín, Brussel·les, Frankfurt am Main, Nova York, Oxford, Viena: Peter Lang, 2015.
- ROMERO-FRESCO, P. *Accessible Filmmaking: Integrating Translation and Accessibility into the Filmmaking Process*. Londres: Routledge, 2019. <https://doi.org/10.4324/9780429053771>
- ROMERO-FRESCO, P. "In support of a wide notion of media accessibility: Access to content and access to creation". *Journal of Audiovisual Translation*, 2018, 1(1), 187–204.
- SPOLSKY, B. *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- SUEVOS, S. *Accesibilidade e normalización no subtitulado galego*. Vigo: Universidade de Vigo, 2021.
- TALAVÁN ZANÓN, N. "Using subtitles to enhance foreign language learning". *Porta Linguarum: Revista Internacional de Didáctica de las Lenguas Extranjeras*, 2006, 6, 41–52.
- THOMPSON, H. "Audio Description: Turning Access to Film into Cinema Art". *Disability Studies Quarterly*, 2018, 38(3). <https://dsq-sds.org/article/view/6487/5085>
- VENUTI, L. *The translator's invisibility*. Londres: Routledge, 1995.
- ZDENEK, S. "Designing Captions: Disruptive Experiments with Typography, Color, Icons, and Effects". *Kairos: A Journal of Rhetoric, Technology, and Pedagogy*, 2018, 23(1).